

БОГАТСТВО СРПСКОГ НАРОДА
ГРУПА АУТОРА

Аутор пројекта
Здравко Мочевих

Рецензенти
Ивица Тодорових
Александар Гајић
Јован Јањић

Главни и одговорни уредник
Слободан Јанковић

Редакција
Данило Баста
Ново Пржуљ
Александар Митић

Секретар редакције
Селена Мочевих

**БОГАТСТВО
СРПСКОГ НАРОДА**

Бања Лука, 2024.

Недељка Бјелановић

ИЗБОР ИЗ КЊИЖЕВНОСТИ

СРПСКА НАРОДНА КЊИЖЕВНОСТ

Један од најупечатљивијих чинилаца српског идентитета и културе у целини представља наша народна књижевност. И дан-данас, пошто је са деветнаестим веком и даље, кроз развој школства и писмености, преласком у писани медијум, престао највећи део њене активне продукције, она је кроз цео двадесети, па и двадесет први век, остала жива традицијска матрица на чијим основама настају модерна књижевна дела. Народна књижевност је кроз неколико векова турске владавине на нашим просторима представљала најделатнији начин чувања националног интегритета и наслеђа. Народна култура, а у њеном центру књижевност, старија је од других облика културе и књижевности, стојећи им у основама, претходећи им и држећи чврсту нит и са временима о којима смо изгубили све писане трагове. Тако се у народној књижевности затичу драгоцени елементи који сведоче о нашој претхришћанској култури.

Народна књижевност дели се на родове: епику (у коју се сврставају епска прозна остварења као што су предања, приповетке, бајке, шаљиве приче, итд., и епика у стиху: јуначке епске песме), затим епско-лирске песме (песме на „међи“, као што су баладе и романсе), и лирику, тј. лирске песме – међу које, између осталих, спадају обредне и обичајне песме, љубавне песме, тужбалице, посленичке песме, шаљиве песме, итд. Посебан облик народне књижевности чине и краће говорне умотворине, попут пословица, загонетки, брзалица, питалица, клетви, благослова, итд. Два најкарактеристичнија стиха наше народне књижевности су десетерац (када је о епици реч) и осмерац (када је реч о лирици), мада наша народна поезија није ограничена само на њих.

На прикупљању и објављивању наше народне књижевности највише је посла обавио Вук Стефановић Караџић. Највећи део објављених песама сакупио је у раду са народним певачима и гусларима, међу којима су најпознатији Тешан Подруговић, Старац Милија, Филип Вишњић, Старац Рашко, Слепа Живана и други. Анонимна по свом постанку и пореклу, колективна према природи свог живота, преношења и чувања, народна књижевност коју данас познајемо ипак носи одређене стилске особености како свог сакупљача, тако и уметника од кога ју је сакупљач забележио.

СВЕТИ САВА (РАСТКО НЕМАЊИЋ)

Српска писана књижевност, у оном облику у коме данас о њој промишљамо, започиње просветитељским, културним, законодавним и књижевним радом првог архиепископа српског, трећег и најмлађег сина великог жупана Стефана Немање, у монаштву названог Сава. Како бележи Јован Деретић у *Историји српске књижевности*, „српски летописци познога средњег века почињали су словенску историју од Ђирила и Методија, а српску од Стефана Немање и Светог Саве”. Обнављајући српску државу, само на темељу чврсте феудалне државе, Стефан Немања је својим синовима Сави и Стефану Првовенчаном оставио довољно велики простор, далекосежно разумевање и значајна средства да шире просвету и културу, а самим тим и плодно тле за књижевни рад, у својој држави у успону.

Растко Немањић рођен је, дакле, као најмлађи, трећи син великог жупана Стефана Немање, око 1175. године. Пре свог осамнаестог рођендана побегао је на Свету Гору и замонашио се у руском манастиру Светог Пантелејмона, где је и добио монашко име Сава. Упркос томе

што се колективно памћење и свечеве биографије слажу око податка да су његови родитељи били дубоко незадовољни том одлуком, те је отац чак и послао потеру да се одбегли син врати кући, Растков бег на Свету Гору и примање монашког пострига сматра се једним од најважнијих догађаја српске културе и њеног доцнијег развоја у целини. Обдарен изузетним списатељским даром, бритком интелигенцијом, истанчаном дипломатском цртом, у годинама које су дошле Сава се показао као најбољи учитељ, просветитељ, законодавац, амбасадор и политичар ког је једна млада држава, чији се будући сјај тек назирао на европском средњовековном историјском обзору, могла да пожели.

Свети Сава је први творац нашег средњовековног законодавства. За потребе наших манастира саставио је манастирске уставе, тј. типике: *Карејски*, *Хиландарски* и *Спигуденички*. По добијању аутокефалности Српске цркве, Сава са групом учених људи саставља *Законом правилу*, касније звано и као *(Савина) Крмчија*. Реч је заправо о збирци црквених и грађанских закона, насталих по угледу на византијско канонско право.

С тачке гледишта историје књижевности, најважнија Савина дела су *Жишје Св. Симеона* и *Служба Св. Симеону*. Оба представљају првенце своје врсте у српској књижевности – прву биографију и прво дело наше литургијске поезије. *Жишје Св. Симеона*, осим што, дакле, врши улогу зачетника најзначајнијег жанра – светачке биографије – у нашој средњовековној књижевности, и дан-данас плени свежином свог стила, непосредношћу језика, вешто изведеним сценама са драмским напоном (нарочито се истиче сцена Немањине смрти), топлином и личним тоном што одаје свог творца. Савин утицај у том смислу је далекосежан – и код његових непосредних настављача, као што је Теодосије Хиландарац, који му је и биограф – и доцније, али и дан-данас, истиче се Савин дар за приповедање, вештина коришћења народног језика колико и високог стила, као и Савина улога у формирању приповедних и стилских матрица српске књижевности.

О животу и раду најмлађег, трећег царског сина оставили су нам много података његови биографи, понајприје Теодосије и Доментијан, али не треба заборављати ни то да је Свети Сава једна од најмаркантнијих личности наше народне, усмене књижевности, њених епских песама, приповедака и легенди, као ни то да је најмилије чедо Стефана Немање кроз осам векова остало и један од најживљих ликова српске књижевности уопште, те му је тако, на пример, модерни песник Васко Попа посветио цео један свој песнички циклус. Савин култ у српском народу такође је један од најснажнијих и највиталнијих феномена нашег културног идентитета, коме је, парадоксално, спаљивање свечевих моштију по наређењу турског заповедника Синан-паше, крајем 16. века, само помогло да се заувек учврсти у нашем културном памћењу, те је и дан нашег школства и просвете, 27. јануар, управо дан Светог Саве.

ДОСИТЕЈ (ДИМИТРИЈЕ) ОБРАДОВИЋ

Сасвим сигурно један од највећих нововековних просветитеља и филозофа српских, Димитрије Обрадовић, у монаштву назван Доситеј, слично свом великом претходнику удаљеном далеких шест векова, Светом Сави, у Цркву је отишао на противљење својих старатеља. Њихови путеви пак разилазе се надаље од те кључне тачке, будући да Доситеј улогу образовања види као одвојену од непосредног вођства и утицаја Цркве.

Доситеј је рођен у Чакову (данас румунски Банат), 1739. године, у породици занатлија. Родитељи су му преминули рано, те су бригу о њему преузели рођаци. Бистро и умно дете, рано је научио да чита и пише, те је, читајући житија светитеља, и сам пожелео да се посвети монаштву, молитвама и испосничком животу. Наум је и остварио, те се замонашио у манастиру Хопово на Фрушкој гори. Међутим, његова радознала природа, жеђ за путовањима и знањем одводе га од тихог манастирског живота, који убрзо напушта и отискује се пут европских градова и Мале Азије. Доситејев живот и његову писану реч, тако драгоцену у традицији нашег просветитељства, пресудно обележавају две тенденције. Прва је православна духовност, и у њој, на централним местима, византијска традиција и традиције словенских језика на њој претежно заснованих (прве кораке у свом образовању Доситеј изводи на црквенословенској литератури и језику). Другу маркира окретање ка Западу и његовим просветитељским тежњама, превасходно мислећи на литературу насталу на француском, немачком и енглеском језику. „Лондон је крајња тачка Доситејевих путовања на Запад, као што је Смирна била последња станица на његовим источним путовањима”, примећује Јован Деретић.

Кључна дела Доситејева управо обележава филозофија савременог му просветитељства, што се ванредно јасно увиђа у програмском манифесту *Писмо Хараламџију* (1783), затим *Живошу и прикљученијима* (првој српској аутобиографији, I део изашао је такође 1783) и *Совјетима здравато разума* (1784). Доситејеве чувене *Басне*, као и други део *Живоша и прикљученија*, излазе 1788. *Собраније разних наравоучишних вешти* штампано је 1793, а *Ешика* 1803. Посмртно је објављен други део *Собранија*, као и део његове преписке, која је само делом сачувана. Доситеј је писао и поезију, а најпознатија његова песма је „Востани Србије” или „Пјесна на инсурекцију Србијанов”. У Србију се враћа после Првог српског устанка, и у послеустанничкој Србији постаје први министар (*дојечител*) просвете.

У нашој књижевности и култури Доситеј ће остати упамћен као неуморни прегалац на раду на омасовљењу образовања, на заснивању школа, као борац за демократичност школства и широку употребу народног језика. Залагао се за верску толеранцију и инсистирао на образовању женске деце. Драгана Грбић истиче да се у Доситејевом лику види смена културних образаца која је означила заокрет од Истока ка Западу.

Умро је у Београду, 1811. године.

ПЕТАР II ПЕТРОВИЋ ЊЕГОШ

Вољени владика и велики песник чије је дело истовремено и врхунац епског песничког израза нашег језика и префињене културе индивидуалног стила, Петар II Петровић Његош, рођен је под Ловћеном. Народно предање памти да су га звали Раде и Радивој.

Његов стриц, чувени владика Петар I, довео је дечака 1825. године у Цетињски манастир да започне формално образовање и да га припреми за наследника. Школовање је наставио најпре у Топлој, где учи италијански и богословске предмете, да би године 1827. за свог учитеља, по повратку на Цетиње, добио Симу Милутиновића Сарајлију, истакнутог песника, језикотворца, који га је наредних година учио књижевности, митологији, класичној филозофији. Утицај Сарајлијин, уз народну традицију, данас се сматра пресудним у Његошевом песничком развоју. Следећа формативна фигура свакако је Вук Караџић, кога среће почетком тридесетих година, на путовању, у Бечу. Осим што је по

замонашењу постао најпре архимандрит, а затим у Русији устоличен и за владiku, Његош се сматра и утемељивачем модерне црногорске државе. Из Русије је 1834. допремио модерну штампарију.

Песник епских тоналитета и космичких визија, дубоко рефлексиван по природи своје поетике (те се тако јавља и као дух синтезе), Његош у нашем књижевном канону држи једно од најзначајнијих и књижевноисторијских и књижевноуметничких места захваљујући драмским спевовима *Луца микрокозма*, *Горски вијенац* и *Лажни цар Шћепан Мали*. Много пажње у модерним и савременим проучавањима, међутим, заокупља и његова лирска поезија, нарочито песма „Ноћ скупља вијека”, као драгуљ српске љубавне поезије у целини. Аутор је и краћих десетерачких спева, *Кула Ђуришића* и *Чардак Алексића*.

Осим што је без сумње међу најзначајнијим фигурама нашег књижевног романтизма и незгасла звезда српске родољубиве и метафизичке поезије, није згорег истаћи ни то да је Његошево дело, а понајвише *Горски вијенац* (пored Радичевићевих песама, Даничићевог *Раша за српски језик и љавопис* и Вуковог превода *Новог завјешта*), значило тријумф Вукове реформе српског језика и правописа. Овај драмски спев био је, дакле, и очигледан доказ томе какви су домети народног језика, који

је дотада, код противника његовог коришћења у тзв. вишим сферама, називан *јоведарским*. Остао је упамћен и као један од јунака *Писама из Италије* Љубе Ненадовића. Како сведочи Ненадовић, у Риму, на питање калуђера да ли ће целивати ланац којим је Свети Петар у Јерусалиму у тамници био везан (у народу познат као Часне вериге), Његош је одговорио: „Црногорци не љубе ланце”.

Од туберкулозе је оболео 1849, а умро две године касније, у 38. години живота.

ЛАЗА ЛАЗАРЕВИЋ

Творац српске психолошке приповетке, изузетан приповедач и сјајан лекар, Лазар К. Лазаревић, рођен је 1851. године у Шапцу. За своју медицинску службу одликован је током Српско-турског рата, касније је био лекар Београдског округа, а потом и лични лекар краља Милана. Написао је током отприлике једне деценије свог књижевног рада свега девет приповедака (осам их је још остало недовршено), али

су све оне у годинама и деценијама које су дошле проглашене за антологијске, те су као такве уврштене у читанке, обавезну лектуру основних, средњих школа и факултета, као ванредан пример тзв. високог реализма у приповедању. Осим тога, Лаза Лазаревић и данас је међу најширом читалачком публиком пример вољеног и врло читаног писца, те су поједини наслови и одломци његових приповедака (попут „Све ће то народ позлатити” или „Први пут с оцем на јутрење”) ушли у језик као пословични искази, као део самог народног израза.

Делећи несрећну судбину многих српских писаца који су преминули рано, на врхунцу свог стваралачког напона, Лаза Лазаревић је умро пре свог 40. рођендана, 1891. године, у Београду.

БОРИСАВ СТАНКОВИЋ

На самој граници нашег психолошког реализма и прозе високог модернитета, и у временском и у поетичком смислу, са својом прозом и драмом стоји рођени Врањанац Борисав Станковић. Општи је став књижевне критике и историје да је Станковић (1876, Врање – 1927, Београд) најбољи приповедач свог времена (премда је у најранијој фази свог стваралаштва писао и песме) и један од најталентованијих писаца које је српска књижевност икада имала.

Модерни тоналитет – оличен у новој синтакси, новој осећајности, новој реченичној мелодији, затим неизмеран таленат, колико и унутрашњи нерв за законе књижевног развоја, виде се подједнако у његовој приповеци (међу најзначајнијим су: *Увела ружа*, *У ноћи*, *Сћари дани*, *Љуба и Наза*, *Покојникова жена*), једином завршеном роману *Нечиста крв*, незавршеном роману *Газда Младен*, колико и у драмама (*Кошћана*, *Ташана*), итд. Збирка прича о скитницама и умоболнима који живе на гробљу, *Божји људи*, извршила је немерљив утицај на каснија остварења тзв. стварносне прозе и црног таласа у нашој литератури. Чежња за љубављу, за лепим, за оним што је прошло, неизбрисива носталгија и меланхолија положена у срце човека, његово осећање суштинске осујећености у кратком животу над којим нема готово никакве власти, затим разматрање сила мрачних у човековом бићу, ероса и танатоса, насиља и нагона, суштински обележавају целокупно Станковићево дело.

ПЕТАР КОЧИЋ

Један од најзначајнијих приповедача српске модерне, Петар Кочић, рођен је 1877. године у Стричићима, код Бање Луке. Кратак и тежак живот овог непоновљивог човека и ствараоца, његова несрећна судбина, челична воља и блистави приповедни таленат довели су до тога да је Кочић био и остао инспирација многим поколењима, нарочито младобосанцима (назив *Млада Босна* први пут је употребио сам Кочић, 1907. године). Он „живи у књижевном сећању не само као даровит приповедач него и као велики политички борац, народни трибун и револуционар”, пише Јован Деретић.

Петар Кочић, иако је на почетку свог књижевног рада кратко писао поезију, а касније дао и неколико ванредних песама у прози, остаје пре свега упамћен у нашем књижевном канону и култури по збиркама *Са њанине и испод њанине* (збирка приповедака у три књиге, изашле 1902, 1904. и 1905), *Јауци са Змијања* (1910) и дужом приповетком *Суданија* (1912), као и ненадмашном, трагичном и горком драмском сатиром *Јазавац пред судом*, једним од најпопуларнијих драмских дела наше књижевности у целини.

Умро је у Београду, 1916. године.

ИСИДОРА СЕКУЛИЋ

Први женски члан Српске академије наука и уметности, Исидора Секулић, то је место, као и иначе своју истакнуту позицију у књижевности и култури, заслужила вишедеценијским списатељским, критичарским, и уопште културним деловањем на нашој јавној сцени. Рођена је у Мошорину, у Бачкој, 1877. године; образовала се темељно, предано и неуморно, одбравивши докторат из филозофије у Немачкој 1922. године. Релативно рано постала је утицајна личност у кругу модерниста. О њеној медитативној прози писао је и најзначајнији књижевни судија оног времена, Јован Скерлић. После Другог светског рата, међутим, и њене данас чувене књиге о Његошу (*Његошу књија дубоке оданости*, 1951), проглашена је аутором недопустиве идеолошке оријентације, те је доживела мучне и тешке тренутке.

Данас, Исидорине књиге се сматрају канонским и незаобилазним у тренуцима заснивања модерности нашег књижевног израза. Ту се мисли понајпре на *Сайушнике* (1913) и *Писма из Норвешке* (1914), као и небројене чланке о нашим великим писцима разасуте по периодици и

доцније сабирале у монографским издањима (писала је о Бранку Радичевићу, Ђури Јакшићу, Лази Костићу, Петру Кочићу, Милану Ракићу, Вељку Петровићу, Иви Андрићу, Момчилу Настасијевићу, и многим другима), али су свакако веома важне и књиге *Из прошлости* (1919), *Ѓакон Бојородичине цркве* (1919), *Кроника ђаланачкој тробља* (1940), *Зајиси* (1941), *Аналистички тренуци и шеме*, књ. 1–3 (1941), *Зајиси о моме народу* (1948), *Њејошу књија дубоке оданости* (1951) и *Говор и језик, културна слика народа* (1956).

Умрла је у Београду, 1958. године.

ИВО АНДРИЋ

Једини српски нобеловац и вероватно најчувеније име српске књижевности у свету, Иво (Иван) Андрић, рођен је у Доцу крај Травника, 9. или 10. октобра 1892. године. Његова изузетна биографија и библиографија биће на овом месту представљене само у најважнијим цртама.

Без оца је Иво остао рано, те га је мајка одвела очевој сестри и њеном супругу на старање, у Вишеград, где је завршио основну шко-

лу, наставивши са стипендијом гимназијско образовање у Сарајеву. Интензивно учи стране језике читајући светске класике. Ангажује се око покрета *Млада Босна*, а у *Босанској вили* 1911. објављује прве песме и преводе. Најмлађи је припадник те мостарско-сарајевске генерације која носи немире и тражи промене (Гађиновић, Митриновић, Јевтић, Палавестра, Варагић, Радуловић, Мрас, Видаковић, Самоковлија). Факултет уписује у Загребу, где среће А. Г. Матоша, чија је појава на њега оставила доживотан, пресудан утисак. Средином јесени 1913, прелази у Беч да настави студије. Године 1914. је у Кракову. Пише рефлексивну поезију и јуна 1914. Друштво хрватских књижевника у Загребу објављује му шест песама у прози у панорами *Хрватска млада лирика*. На вест о Сарајевском атентату малтене безглаво се враћа у земљу, а у Сплиту бива ухапшен и убрзо пребачен у мариборску тамницу, где остаје до 1915. Следе пребацивање у зенички затвор, затим регрутација, те општа амнестија 1917. С Н. Бартуловићем, Б. Машићем и В. Ђоровићем покреће часопис изразито југословенске оријентације *Књижевни јуџ*, чији први број излази симболично првог јануара 1918. У сам сумрак рата објављује књигу песама у прози *Ex Ponto* (1918). Поводом *Ex Ponto*, 1919. године, Црњански малтене пророчки узвикује: „Но једно је неоспориво са овом књигом: Andrić est arrivé.” Октобра 1919. сели се у Београд, где бива постављен за секретара треће класе у Министарству вера и где почиње његова чиновничка, а доцније и дипломатска каријера. Тиме почиње нова фаза у његовом животу и стваралаштву. Овај „млади катол. Србин из Босне, идеални младић” (И. Војновић) све више се везује за српску књижевност и њену традицију. Милош Црњански му посвећује песму *Ешеризам у Лирици Ишаке*. У дипломатску службу ступа 1920; постављен је за вицеконзула III класе Генералног конзулата у Њујорку, а 16. фебруара је новим решењем упућен у посланство при Ватикану, те одлази у Рим. У Београду му излазе приповетка *Пуш Алије Ђерзелеза* и ћирилично издање *Ex Ponto*; у Загребу *Немири*; у Српском књижевном гласнику, чији ће стални сарадник бити, прича *Дан у Риму*. Наредне године период су интензивних путовања, стварања и објављивања. Јуна 1924. одбранио је докторску тезу *Die Entwicklung des geistigen Lebens in Bosnien unter der Einwirkung der türkischen Herrschaft* (*Развој духовној живота у Босни под утицајем турске владавине*). Године 1926. изабран је за дописног члана Српске краљевске академије, 1939. за редовног. У писму др Миховилу Комболу (14. 11. 1933) одбија да уђе у *Антологију новије хрватске лирике*. Године 1939. постављен је за опу-

номоћеног министра и изванредног посланика Краљевине Југославије у Берлину, а 19. априла предаје акредитиве Адолфу Хитлеру. Интервенише код немачких власти после хапшења научника и културних радника у окупираној Пољској. Године 1941. нуди оставку на амбасадорско место која није прихваћена, па 25. марта присуствује потписивању Тројног пакта у Бечу као званични представник Југославије. После бомбардовања Београда напушта Берлин, одбија понуду да се склони у Швајцарску и враћа се у Београд. Одбија да прими пензију и да потпише „Апел српском народу“, којим се осуђује отпор окупатору. Одбија да било шта објављује под окупацијом. Током рата живи повучено и ради на уобличењу својих романа *Травничка хроника*, *На Дрини ћуприја* и *Госпођица*. Прва два објављује у Београду, а *Госпођицу* и изабране приповетке у Сарајеву 1945. У годинама и деценијама које долазе пише есеје, приповетке, доста објављује, а његова дела преводе се на многе европске језике. У Матици српској му 1954. излази *Проклећа авлија*. После смрти А. Белића 1960, одбија предлог да буде председник САНУ.

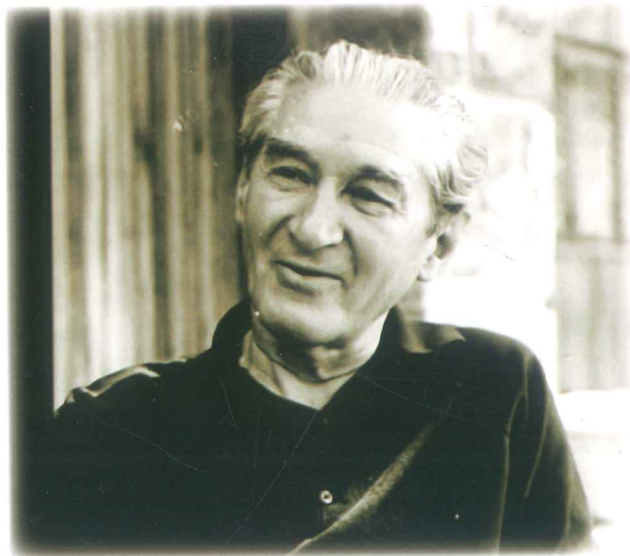
Нобелова награда за књижевност додељена му је 26. октобра 1961, а уручена у Стокхолму 10. децембра. Андрић држи том приликом своју чувену беседу о причи и причању. Његова дела се сада интензивно преводе на многе светске језике (бар по једна његова књига преведена је на сваки европски језик), а у домаћој средини драматизују се и екранизују. Објављују се сабрана и изабрана дела, избори из публицистике, есејистике и прозе. Расте домаће и инострано научно интересовање за његово дело, настају цели прозни покрети који прате његову поетику (најочигледнији примери налазе се у бугарској књижевности).

Умро је, поштован као мало који писац и интелектуалац свог доба, 13. марта 1975. у Београду. Та заслужена слава није згасла ни до дан-дanas. Како је забележио својевремено Драгиша Живковић, Иво Андрић је можда најизразитији епичар кога смо имали, суверени рапсод који нам прича о нашој прошлости – *Хомер Балкана*.

МИЛОШ ЦРЊАНСКИ

Милош Црњански и његови генерацијски и поетички исписници родоначелници су онога што смо склони да назовемо модерном, авангардном па и савременом српском књижевношћу. Речено важи и за поезију и за прозу Црњанског, мада се овом првом нешто мање бавио. Рођен је у последњој деценији „старог века“, 1893, у Чонграду. Црњанског, као и све младе ствараоце његовог доба, одсудно је обележио Први светски рат, *кланица народа*, сукоб какав људски род дотад није видео у својој ионако крвавој и суровој историји. Вративши се са фронта (са које год стране да су се затекли), млади књижевници су одједном увидели да се не може више певати на начин на који се то чинило до Великог рата, стиховима класичним, симетричним, уредним, узвишеним, него да крв, лудило, смрт и екстатичан смех пред њеним лицем, морају, по сопственој нужности и законима, да проговоре у новој књижевности. Тоновима надолазећег слома старог канона, додуше, чули су се у европским годинама и пре Првог светског рата, те су налазили одјек и у српској поезији и прози, код Диса, Пандуревића, у *Бесџућу* Вељка Милићевића, али је повратак са фронта и обновљена издавачка активност у новоствореној краљевини означила тријумф онога што данас зовемо српска и југословенска књижевна авангарда.

Милош Црњански је својим књижевним радом одиграо у том сензационалном преврату једну од кључних улога. *Лирика Ишаке*, збирка изашла 1919. године, почетак је нових песничких ритмова, нове синтаксе, нове осећајности, нове, иронијски и на парадоксу саздане егзалтације, истовремено и израз послератне климе разочарања, унутрашњег пораза и клонућа, које се понајбоље огледа у чувеној песми Душана Васиљева *Човек ђева после рата*. Ова збирка је узбуркала не само књижевне духове и заинтересовану песничку публику, него је њена очигледна провокативност уздрмала целокупну јавност. „Случај Црњански” наставља се већ следеће године, када Црњански пише програмску песму *Сумаира* и шаље је *Српском књижевном гласнику*. Тадашњи главни и одговорни уредник, професор и критичар Богдан Поповић, иако сматран за традиционалисту, имао је изразитог слуха за нови песнички језик и токове савремене поезије, те је позвао Црњанског да напише пропратни текст уз своју песму, за коју му се учинило да је херметична и затворена за разумевање. Тако се у данашњој рецепцији и нашем књижевном канону *Сумаира* и *Објашњење Сумаире*, иако разнородни – један песнички, а други програмски и есејистички текст – посматрају као комплементарни и чине изузетан књижевни диптих и споменик једној поетици и једном времену.

Дело Милоша Црњанског обимно је и разнородно, те на овом месту није циљ дати исцрпну библиографију. Стога ће бити наведена најзначајнија дела – романи *Дневник о Чарнојевићу* (1921), *Сеобе* (1929), *Друга књижа Сеоба* (1962) и *Роман о Лондону*, приповетке *Приче о мушком* (1920), есеји и путописна проза *Писма из Париза* (1921), *Ирис Берлина* (1929), *Љубав у Тоскани* (1930), двотомно, жанровски за позиционирање тешко дело *Код Хијерборејаца* (1966), *Ембахаде* (мемоарска проза, 1983), три драме, итд. Као један од симбола његовог стваралаштва стоји ненадмашна лирска творевина, поема *Ламенти над Београдом* (1956).

Црњански је у међуратном периоду радио као професор, дипломата, публициста, а након Другог светског рата био је непожељан у СФРЈ, те је извесно време провео у Лондону, у емиграцији.

У Београд се вратио средином шездесетих, а умро 30. новембра 1977. Данашњи статус његових дела и његовог имена представља чист тријумф књижевности, слободе, талента, знања и непоновљивости једног литерарног гласа над свим политикама и идеологијама.

МЕША СЕЛИМОВИЋ

Меша (Мехмед) Селимовић рођен је 24. априла 1910. године у Тузли, у многочланој породици. За оца Алију, у књизи својих сећања, Меша пише: „Није био религиозан, а по националном осећању био је Србин.” Мешиног брата Шефкију, као припадника партизанског покрета, штавише официра, стрељали су партизани, јер су га оптужили за крађу заплећеног намештаја. Сматра се да је траума братовљеве смрти инспирисала Мешин највећи роман *Дервиш и смрт*, а сасвим сигурно и недовршени роман *Круи*.

Меша је основну и средњу школу завршио у родном граду, а на студијској групи Српскохрватски језик и југословенска књижевност Филозофског факултета у Београду дипломирао је 1934. године. Године 1944, после турбулентних предратних и ратних година, током којих је био и хапшен, прешао је у Београд, где је обављао значајне политичке и културне функције. Од 1947. године живи у Сарајеву и ради као професор, затим уметнички директор „Босна филма”, директор драме Народног позоришта, главни уредник ИП „Свјетлост”. Био је редовни члан Српске академије наука и уметности и АНУБиХ. Пензионисан је 1971. године, а у Београд се преселио јануара 1973. Предосетивши, очигледно, надлазећа културна, језичка и национална превирања, у свом тестаментарном писму САНУ Меша Селимовић се децидирано изјаснио да се сва његова дела имају сматрати интегралним делом српске књижевности. Најзначајнија Мешина дела јесу романи *Дервиш и смрт* (1966, овенчан *Ниновом наградом*) и *Тврђава* (1970), романи изражене медитативне потке, унутрашње рефлексије, филозофске упитаности. Никола Милошевић је забележио да „трагедија Селимовићевог јунака није само психолошке него и аксиолошке природе”. Све наведено може се применити као поетички принцип не само на две наведене, најзначајније књиге, него и на остала Мешина дела, романе, збирке приповедака, есеје, аутобиографске записе: *Увријеђени човек* (1947), *Прва четва* (1950), *Туђа земља* (1957), *Тишине* (1961), *Мајла и мјесечина* (1965), *Есеји и ојледи* (1966), *За и проишав Вука* (1967), *Оштрво* (1974), *Сјећања* (1976), *Круи* (1983).

Умро је у Београду, 11. јула 1982. године.

ДАНИЛО КИШ

Данило Киш, српски романијер, приповедач, есејиста, драмски писац, испочетка и песник, преводилац са француског, руског и мађарског језика, рођен је у Суботици, 22. фебруара 1935. Носилац је поетичког преврата, данас уопштено означеног као постмодернизам, у српској, југословенској, па и европској литератури. (Овим књижевно-историјским класификацијама треба приступати обазриво – сам Киш бунио се против постмодернистичке ознаке и тврдио да не зна шта је то постмодернизам.) Добитник је многобројних књижевних награда, међу којима и *Нинове*, *Андрићеве*, затим награда „Preis des Literaturmagazins 1988” и „Premio letterario Tevere”. Дела су му превођена на све веће светске језике. Забележио је, ипак, да „свака биографија, а поготову биографија писца, ако није доживела милост уобличења, јесте нужно редукционизам: јединствена и непоновљива животна прича једног јединог и непоновљивог човека у једном јединственом и непоновљивом времену, оно дакле што је чини различном; а идеална и занимљива би била она која би садржала у себи биографију свих људи у свим временима”.

Најважнија Кишова дела јесу кратки романи *Мансарда* и *Псалам 44* (објављени у истим корицама, као заједничко издање, 1962), затим романи, збирке приповедака и есеји *Баиша*, *Њејео* (1965), *Рани јаги: за децу и осетљиве* (1969), *Пешчаник* (1972), *По-ешика* (1972), *По-ешика, књиџа друџа* (1974), *Гробница за Бориса Давидовића: седам поплава једне заједничке повести* (1976), *Час аналитике* (1978), *Енциклопедија мртвих* (1983), *Живот, литература* (постхумно, 1990), *Лауша и ожиљци* (постхумно, 1994), *Складиште* (постхумно, 1995), потом књига разговора *Горки шалој искуства* (постхумно, 1990) и драме *Електра* (1968), *Ноћ и мајла* (1968), *Пајатај* (1970), *Дрвени сандук Томаса Вулфа* (1974), *Механички лавови* (1980).

Умро је у Паризу, 15. октобра 1989.

ВАСКО ПОПА

Васко Попа, најпревођенији српски песник, рођен је као Василе Попа 29. јуна 1922. у Гребенцу код Беле Цркве, у румунској породици. Основну школу и гимназију завршио је у Вршцу. Студирао је у Београду, Букурешту и Бечу, а током Другог светског рата био је заточеник немачког концентрационог логора у Зрењанину. По завршетку рата је дипломирао на Филозофском факултету у Београду, на одсеку за романске језике.

Васко Попа, руку под руку са својим савременицима песницима – понајпре Миодрагом Павловићем – учинио је оштар заокрет у савременој српској поезији раних педесетих година и шездесетих година прошлог века (године 1952. изашла је Павловићева збирка *87 њесама*, а 1953. Попина збирка *Кора*). На прво читање се видело да млади песник пева стихове необичне синтаксе, садржине и форме, иновативних песничких слика (једна од најупамћенијих је свакако она према којој коњ „обично осам ногу има”. Требало је да протекне извесно време да се та слика ишчита као слика животиње – у покрету). У новообновљеној литерарној атмосфери тврдог реализма, тзв. соцреализма, углавном у служби идеологије, *Кора* се објавила као својеврсно откровење, али и рецептивни шок.

Данас ту збирку видимо, са тачке гледишта историје књижевности, као важан датум обнове модернитета и песничке слободе, али и тачку од које почиње блистави замах једне партикуларне песничке поети-

ке. Попа се, то је врло важно нагласити, поред своје јасне модерности враћа и традицији, према којој гаји однос човека што је дубоко поштује и разуме. Одбацујући крутост надреалистичке поетике, али чувајући и нешто од њене заиграности над сном, Попа се инспирише нашим блиставим средњим веком, колико и домаћим фолклором. Важан чинилац Попине поетике јесте песнички хумор – чудовишно, гротескно добијају своју улогу у свету који се посматра раме уз раме са обичним, наизглед ситним, чињеницама и предметима свакодневице, чије се постојање у песничкој визији преводи у метафизичко. Језик Васка Попе на тренутке је једноставан до колоквијалности, али и разигран, пун идиома, елиптичан је, гномичан, лапидаран.

Још за живота је постао не само најпревођенији наш песник, него и један од најутицајнијих европских песника свог времена. За живота је објавио осам књига поезије: *Кору* (1953), *Њејочин-поље* (1956), *Сјоредно небо* (1968), *Усјравну земљу* (1972), *Вучју со* (1975), *Кућу насред друма* (1975), *Живо месо* (1975) и *Рез* (1981). Као уредник „Нолита” приредио је збирке усменог књижевног наслеђа: *Од златна јабука* (1958), *Урнебесник* (1960), *Поноћно сунце* (1962).

Умро је у Београду, 1991. године.

МИЛОРАД ПАВИЋ

Један од најпревођенијих писаца српског језика, чија су дела преведена на све веће светске језике (на око осамдесет језика, прецизније), Милорад Павић, рођен је 15. октобра 1929. у Београду. Павић је био енциклопедијски дух у правом смислу те речи: књижевник, прозни и драмски писац и песник, преводилац, историчар књижевности (стручњак за барок и симболизам), универзитетски професор, академик, некадашњи декан Филозофског факултета у Новом Саду. Најчувенијим својим романом, жанровски полифоним, *Хазарским речником* (објављен 1984. године), Милорад Павић је стекао славу на домаћој и светској сцени. Овај роман-лексикон једногласно су, што није нарочито често, и публика и критичари прогласили за једно од најчудеснијих и најважнијих дела свог времена, а њеног аутора овенчали су ласкавом титулом предводника европске постмодерне. Домаћи и страни аутори адаптирали су његова остварења за филм и стрип, инспирисали се Павићевом прозом при стварању разноврсних музичких композиција.

Стваралац чудесне и веома плодне имагинације, историчар књижевности чије књиге носе не само поуздане, незаобилазне податке и открића него се и саме читају као врхунска научна проза, Павић је иза себе оставио обимно дело из кога ће се за ову прилику пробрати само најсигнификантнији наслови: *Палимјесети*, песме (1967), *Историја српске књижевности барокној доба* (1970), *Војислав Илић и евројско јесништво* (1971), *Гаврил Стефановић Веницловић* (1972), *Гвоздена завеса* (1973), *Историја српске књижевности класицизма и предромантизма* (1979), *Нове београдске приче* (1981), *Хазарски речник. Роман-лексикон у 100.000 речи* (1984), *Предео сликан чајем. Роман за љубитеље укрштених речи* (1988), *Унутрашња страна ветра или роман о Хери и Леандру* (1991), *Историја српске књижевности 2, 3, 4 (Барок, Класицизам, Предромантизам)* (1991), *Последња љубав у Цариграду. Приручник за читање* (1994), *Стаклени љуж. Приче са Интернета* (1998), *Кућија за писање* (1999), *Царски рез и друге приче* (2002), итд.

Умро је у Београду, 30. новембра 2009.

У овом кратком тексту, који је имао за циљ да читаоца кратко и овлашно упуту на нека значајна имена српске књижевности у њеном историјском пресеку, није било простора да се помену сви најзначајнији књижевници ни укупне српске књижевне продукције од Светога Саве до данас, па ни најзначајнији репрезенти књижевноисторијских раздобља, почевши од средњег века, преко барока и просветитељства, затим класицизма, предромантизма и романтизма, реализма, модерне, авангарде, неореализма и социјалног ангажмана, до књижевности друге половине 20. века и савремене књижевности. Изостала су велика имена, ништа мање значајна од побројаних, попут, само примера ради, Теодосија и Доментијана, Захарија Орфелина, Лукијана Мушицког, Бранка Радичевића, Ђуре Јакшића, Лазе Костића, Змаја, Јована Стерије Поповића, Јакова Игњатовића, Сима Матавуља, Стевана Сремца, Војислава Илића, Радоја Домановића, Бранислава Нушића, Јована Дучића, Милана Ракића, Момчила Настасијевића, Растка Петровића, Станислава Винавера, Драгише Васића, Миодрага Павловића, Ивана В. Лалића, Бране Петровића, Десанке Максимовић, Стевана Раичковића, Борислава Пекића, Александра Тишме, Давида Албахарија и многих, многих других. Нека од ових имена помињу се и у другим одељцима ове књиге.

Дакле, овај текст је дат само као исечак из преобиља српске књижевности и њених највиших уметничких домета, а на даље истраживање заинтересовани читалац се упућује на богату и вредну књижевноисторијску, књижевнокритичку и књижевнотеоријску грађу којом српска култура и српска наука о књижевности одиста могу да се подиче.

**Саша Павловић
Александра Милетић**

СРПСКО МУЗИЧКО БЛАГО

РЕАЛИЗАЦИЈУ ПРОЈЕКТА БОГАТСТВО СРПСКОГ НАРОДА
ПОДРЖАЛИ СУ:

РЕПУБЛИКА СРБИЈА
МИНИСТАРСТВО СПОЉНИХ ПОСЛОВА
Управа за сарадњу са дијаспором и Србима у региону

ДИСТРИКТ БРЧКО

ОПШТИНА ТРНОВО

ME MIKROELEKTRONIKA

ЕТНОГРАФСКИ МУЗЕЈ
ETHNOGRAPHIC MUSEUM

UGOSTITELJSKO TURISTIČKA ŠKOLA
PALACE HOTEL BEOGRAD

Издавач
Фондација „Мир Божији”

За издавача
Мира Лолић Мочевих

Лектура и коректура
Јелена Лучић

Графичко обликовање и прелом
Јелена Лучић

Ликовно рјешење корица
Сергеј Мочевих
Јелена Лучић

Штампа
Атлантук ББ, Бања Лука

Тираж
1000

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна и универзитетска библиотека
Републике Српске, Бања Лука

930.85(=163.41)(082)

94(=163.41)(082)

091(=163.41)(082)

7(=163.41)(082)

902(=163.41)(082)

913(=163.41)(082)

БОГАТСТВО српског народа / [група аутора] ; [аутор
пројекта Здравко Мочевих] ; [главни и одговорни уредник
Слободан Јанковић]. - Бања Лука : Фондација „Мир Божији”,
2024 (Бања Лука : Атлантик ББ). - 554 стр. : илустр. ; 25 cm

Тираж 1.000.

ISBN 978-99976-080-0-0

COBISS.RS-ID 139804929